

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2026-358-12>

УДК 378.1(4): 339.9

JEL classification J24, J21, O15, L60

СВИНАРЕНКО Дмитро

Університет митної справи та фінансів

<https://orcid.org/0000-0003-3179-9129>

e-mail: kaf_mev@ukr.net

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СЕКТОРУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЄС НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ЕВОЛЮЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

З огляду на технологічні зміни сучасної економіки розвиток вищої освіти (ВО) є особливо важливим для всіх країн. Стратегії ЄС у цій сфері мають випереджальний характер на світовому рівні, а тенденції розвитку цього сектору є орієнтирами для всіх країн, особливо для України. Метою роботи є визначення тенденцій та особливостей розвитку сектору ВО ЄС на сучасному етапі. Враховано зростання попиту на висококваліфікованих фахівців і ВО, а також перешкоди, що постають у цій сфері. Надано загальну характеристику регіоналізації сектору ВО у ЄС, окреслено комплекс основних цілей, поставлених щодо її розвитку. Зокрема, висвітлено стратегічні пріоритети у сфері розвитку ВО, визначені у межах Європейського освітнього простору. Виокремлено ознаки та риси регіонального ринку освітніх послуг ЄС, а також специфіку його конкурентного середовища у зовнішньому і внутрішньому вимірі, особливо щодо підвищення конкурентоспроможності. Наголошено на тому, що ВО залишається у компетенції національних урядів, а ЄС доповнює національні заходи у цій сфері та створює рамкові умови для її розвитку. ЄС здійснює комплекс заходів щодо підвищення якості, рівності та доступності освіти, стимулювання академічної мобільності, розширення та поглиблення міжнародної співпраці у ВО. Окремо підтримується цифрова, зелена та STEM-освіта. Важливою особливістю ЄС є поєднання конкуренції та співробітництва, що утворює специфічний «двигун» розвитку ВО. Окреслено основні тенденції розвитку сектору ВО у ЄС. Наголошено на проблемі нерівномірності розвитку країн-членів, що продемонстровано за допомогою кластерного аналізу (виокремлено кластери «лідерів», «послідовників» та «аутсайдерів»). На основі розрахунку середньорічного індексу проведено оцінку погодженого нарощування показників ресурсного забезпечення та результативності ВО по країнах ЄС. Визначено спільні імперативи та напрями забезпечення перспективного розвитку ВО у ЄС, що відповідає сучасному етапу європейської інтеграції.

Ключові слова: європейська інтеграція, вища освіта, освітня політика ЄС, ринок освітніх послуг, кластерний аналіз, середньорічний індекс зростання.

SVYNARENKO Dmytro

University of Customs and Finance

TRENDS AND FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF THE EU HIGHER EDUCATION SECTOR AT THE CURRENT STAGE OF THE EVOLUTION OF EUROPEAN INTEGRATION

Given the technological changes in the modern economy, the development of higher education (HE) is particularly important for all countries. The EU strategies in this sphere have a forward-looking character at the global level, and the trends in the development of this sector serve as benchmarks for all countries, especially for Ukraine. The aim of this paper is to identify the trends and features of the development of the EU HE sector at the current stage. The article considers the growing demand for highly qualified specialists and HE, as well as the challenges arising in this sphere. A general characterization of the regionalization of the HE sector in the EU is provided, and the set of main objectives for its development is outlined. The features and characteristics of the regional market of educational services in the EU are identified, as well as the specifics of its competitive environment in both external and internal dimensions, especially regarding the enhancement of competitiveness. It is emphasized that HE remains under the competence of national governments, while the EU complements national measures in this sphere and creates the framework conditions for its development. The EU implements a set of measures to improve the quality, equity, and accessibility of education, to stimulate academic mobility, and to expand and deepen international cooperation in HE. Special support is given to digital, green, and STEM education. An important feature of the EU is the combination of competition and cooperation, which forms a specific "engine" for HE development. The main trends in the development of the EU HE sector are outlined. The issue of uneven development among member states is highlighted, as demonstrated by cluster analysis (clusters of "leaders" "followers" and "laggards" are distinguished). Based on the calculation of the average annual index, an assessment of the coordinated increase in resource provision and HE performance indicators across EU countries is conducted. Common imperatives and directions for ensuring the prospective development of HE in the EU, corresponding to the current stage of European integration, are identified.

Keywords: European integration, higher education, EU educational policy, educational services market, cluster analysis, average annual growth index.

Стаття надійшла до редакції / Received 04.07.2026

Прийнята до друку / Accepted 20.08.2026

Опубліковано / Published 29.10.2026



This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons CC-BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

© СВИНАРЕНКО Дмитро

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Прогрес високотехнологічних галузей на фоні загострення міжнародної конкуренції у сфері інновацій, що відбувається як на мікро-, так і на макрорівні, призводить до зростання попиту на

висококваліфікованих фахівців. Це зумовлює підвищення значущості ВО, розширення її ролі та впливу на економіку. Для всіх країн стратегічно важливим є забезпечення сталого розвитку ВО, особливо з огляду на технологічні зміни. Ринок освітніх послуг інтенсивно глобалізується. Це призводить до істотного загострення конкуренції між країнами-лідерами, конвергенції стандартів ВО, а також до поширення нових тенденцій її розвитку у світовому масштабі. Тому важливим теоретичним і науково-практичним завданням є дослідження глобальних тенденцій розвитку ВО. Це зокрема передбачає фокусування уваги на окремих світових країнах-лідерах або центрах знань, яким є ЄС. Його стратегія і політика у сфері розвитку ВО багато у чому мають випереджальний характер на світовому рівні, а тенденції розвитку цього сектору є орієнтирами для всіх країн. Особливо важливим вивчення тенденцій розвитку сектору ВО ЄС є для України з огляду на євроінтеграційний курс та необхідність прискорення реформування цього сектору на основі європейських підходів і стандартів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Важливість ВО для економічного зростання продемонстрована у роботі М. Бухаджеба [1], Г. Мефтеха [1], Р. Бен Аммара [1]; для ринку праці – у дослідженні В. Козика [2], Н. Селюченко [2]; для забезпечення конкурентоспроможності економіки – у роботі Ф. Арредондо-Траперо [3], Е. Герра-Леаля [3], Й. Кіма [3], Х. Васкес-Парри [3]. Як зазначають К. Абрамовіч [4], В. Фішман [4], та Г. Гарднер [4], сучасна ВО переживає масштабні перешкоди [4]. З'являються нові глобальні (О. Піфко [5]) та регіональні (Н. Артюхова, А. Воронцова, А. Артюхов, Ю. Єгорова, С. Васич, П. Рубанов і Т. Васильєва [6]) тенденції у розвитку В. С. Маршалл [7], Л. Блаж-Ворд [7], Н. Дрімсон [7], Й. Н'янджом [7], М. Т. Бертюол [7] доводять масштабну трансформацію ВО, особливо у контексті технологічних змін [7]. У ВО з'являються нові завдання, особливо для забезпечення переходу до моделі сталого розвитку (Н. Стукало [8], М. Литвин [8]) та подолання соціальної нерівності (Т. Кромідас [9]). Це вимагає відповідної адаптації систем ВО, як це показано у статті П. Буавена [10]. Також виникає необхідність модернізації освітньої політики, чим активно займається ЄС (П. Мозер [11]). Зміни у ВО стосуються насамперед закладів ВО, що у ЄС має значні особливості, зокрема щодо створення мереж закладів ВО (Е. Галан-Кубільо [12], Дж. Серрано-Кобос [12], А. Дж. Лопес-Наваррете [12]). Вивчення досвіду ЄС важливо для України з точки зору інтеграції у європейський простір освіти (В. Антонюк [13]) та удосконалення державної освітньої політики (Н. Іваненко [14], А. Бойко [14], Л. Федорчук [14], І. Панченко [14], Д. Марієв [14]) тощо.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Проте, незважаючи на велику увагу до проблематики функціонування ВО ЄС, напрями та специфіка розвитку цього сектору у контексті європейської інтеграції визначені недостатньо повно, що вимагає подальших досліджень.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою роботи є визначення тенденцій та особливостей розвитку сектору ВО ЄС на сучасному етапі.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Загальносвітовою тенденцією є, з одного боку, зростання запиту на ВО і висококваліфікованих фахівців, а, з іншого, рівня охоплення нею населення. Це зумовлено закономірностями соціально-економічного трендів, пов'язаними зі становленням економіки знань, оновленням технологічної бази, переходом до моделі сталого розвитку, промисловою революцією, цифровими трансформаціями тощо. ВО повинна ставати доступнішою, особливо для молоді, а також забезпечувати необхідний рівень знань і навичок, релевантний трендам економіки й потребам ринку праці. З огляду на це, ВО стикається зі значними перешкодами, передусім пов'язаними зі змінами вимог до навичок і кваліфікації, а також технологічними перетвореннями, зокрема поширення штучного інтелекту. У таких умовах виникає необхідність формувати нові функції і якість ВО, впроваджувати сучасні парадигми, підходи й моделі навчання. Це формує нові світові тенденції модернізації систем ВО, викликає оновлення і розширення освітніх програм, цифрові трансформації, активізацію взаємодії освіти з бізнесом.

Враховуючи існуючі перешкоди і нові горизонти розвитку, ВО у ЄС багато у чому впливає на світові тенденції, але дещо вирізняється від них. Це зумовлено регіоналізмом, політичною специфікою, інституціональним середовищем та іншими здобутками європейської інтеграції, які впливають на умови та напрями розвитку ВО. Це визначається передусім відповідно: до цілей, визначених у стратегічному фреймворку Європейського освітнього простору; загальних цілях і завданнях Європейського простору ВО і Болонського процесу; національних стратегіях; стратегіях розвитку окремих ЗВО. Значний вплив мають Цілі сталого розвитку (ЦСР), що прямо стосуються освіти; завдання, визначені у Європейському зеленому курсі щодо підвищення рівня грамотності, обізнаності та поширення «зелених» навичок і компетентностей. Окрім цього, ЄС визначає цілі у сфері цифрової освіти та відповідних навичок. Враховуючи специфіку сфери освіти, її розвиток тісно пов'язаний із соціальною політикою, а саме Європейським стовпом соціальних прав, який визначає засади, необхідні для функціонування ринку праці та соціального захисту. Цілі щодо розвитку ВО

також визначені у програмі Erasmus+, яка покликана сприяти сталому зростанню, рівності, соціальній інтеграції, інклюзивності, цифровізації, демократичній участі, екологізації. Програма охоплює: академічну мобільність, співпрацю між ЗВО, підтримку міжнародного співробітництва тощо [15; 16; 17; 18].

У межах Європейського освітнього простору визначено Стратегічний фреймворк співробітництва у сфері освіти, який орієнтовано на забезпечення широкого доступу до якісної ВО. На 2021–2030 рр. визначено стратегічні пріоритети щодо: підвищення рівня якості, забезпечення рівності та інклюзивності освіти для всіх; забезпечення безперервності навчання та створення умов для академічної мобільності; покращення компетентностей і мотивації в освітній професії; зміцнення європейської ВО; підтримки зеленого та цифрового переходу за рахунок освіти та у межах освіти. Для моніторингу встановлено цільові індикатори до 2030 року, зокрема щодо зниження частки осіб віком 18–24 роки, які передчасно залишають систему освіти та професійної підготовки; частка людей віком 25–34 роки з ВО має становити щонайменше 45% [15; 16].

ЄС є одним зі світових економічних, інтелектуальних, наукових, культурних і освітніх центрів. Сектор ВО ЄС вирізняється значними масштабами, високою диверсифікацією рівнів і типів закладів, охоплює різні національні освітні системи та функціонує у специфічному інституційному середовищі Союзу. Характерними ознаками і рисами ринку освітніх послуг ЄС є: 1) різноманіття типів ЗВО, моделей організації освіти тощо; 2) міжнародно-регіональний простір, зумовлений євроінтеграцією; 3) складна будова, яка поєднує різні інституційні рівні та структури; 4) формування особливого соціального і культурного простору, регіональних освітніх спільнот і мереж; 5) інтернаціоналізація ВО, що охоплює різні рівні та стає фактором її розвитку (однак не завжди переходить у повну інтеграцію національних систем, може проявлятися у консолідації, асоціації, глибокому співробітництві); 6) підвищення рівня інтеграції, яка реалізується через створення освітніх просторів, інститутів, структур, платформ тощо. Все це доповнюється гармонізацією та уніфікацією стандартів ВО у межах Європейського освітнього простору та простору ВО [15; 16; 17; 18].

Конкурентне середовище регіонального ринку освітніх послуг ЄС також має специфіку, пов'язану із: інституційними умовами, створеними на національному і наднаціональному рівнях; взаємодії освітньої політики ЄС та держав-членів; збереження різноманіття моделей організації та фінансування ВО, які використовуються державами-членами. Освітня політика ЄС спрямована на реалізацію загального курсу розвитку освіти, механізмів академічної мобільності, забезпечення фінансування тощо [15; 16]. У внутрішньому вимірі створені єдині системи оцінювання і забезпечення якості освіти, рівні дипломів та визнання кваліфікацій сприяють конкуренції на ринку освітніх послуг ЄС. При цьому має місце конкуренція між національними освітніми системами (країнами) та між ЗВО. У зовнішньому вимірі, на світовому ринку освітніх послуг, ЄС все частіше включається у конкуренцію як єдине ціле (центр, система), що протистойть іншим глобальним гравцям. Окремі країни ЄС конкурують на світовому ринку як між собою, так і з третіми країнами. Аналогічно і окремі ЗВО, залежно від свого потенціалу та позиції, змагаються на національному, європейському та глобальному рівнях. З огляду на це, ЄС як стратегічну ціль визначив підвищення рівня конкурентоспроможності ВО; спрямовує на це заходи освітньої політики. Це, зокрема, приймає форму комплексної підтримки, реформування та посилення потенціалу національних систем ВО. Проведений аналіз підтвердив результативність цих заходів.

Розвиток ВО передусім залишається у компетенції національних урядів. ЄС доповнює національні заходи у сфері ВО та підтримує цей сектор самостійно. Створюючи рамкові умови (Болонський процес, рамки кваліфікацій, система ENIC/NARIC тощо), ЄС здійснює комплекс заходів щодо розвитку сектору ВО, підвищення її якості, рівності, доступності, стимулювання академічної мобільності, розширення та поглиблення міжнародної співпраці у ВО. ЄС підтримує окремі напрями розвитку ВО, зокрема цифрову, зелену та STEM-освіту. Можна говорити про те, що роль ЄС, окрім стимулювання та підтримки, поступово переходить і у сферу регулювання ВО, що впливає на регіональний ринок освітніх послуг. Заходи освітньої політики ЄС сприяють консолідації цього ринку та значно стимулюють конкуренцію завдяки вирівнюванню умов, уніфікації і гармонізації стандартів, активізації навчальної мобільності. Важливою особливістю ЄС є поєднання інтенсивної конкуренції та співробітництва, що утворює специфічний «двигун» розвитку ВО та інновацій. При цьому потрібно згадати численні структури і механізми для співпраці закладів ВО, а також взаємодії з бізнесом, органами влади тощо. До цього належать Erasmus+ та ініціатива Європейських університетів щодо заснування міжуніверситетських альянсів. Створивши сучасні цифрові платформи, ЄС сформував особливе соціальне та інформаційне середовище сектору ВО. Потрібно підкреслити особливе культурне середовище Європи, а саме: традиції комунікації, партнерства, високий рівень інформованості, прозорості, обміну, довіри та відповідальності, що впливає на розвиток систем ВО. Тому одним із пріоритетів ЄС є підтримка вивчення іноземних мов [15; 16; 17; 18].

У цілому можна говорити про виникнення у ЄС макросистеми ВО, яка має просторову, соціальну, інституційну та культурну основу. Це забезпечується насамперед завдяки Європейському освітньому простору та Європейському простору ВО, уніфікованим стандартам ВО, рівням освіти, системам забезпечення та оцінки якості, кваліфікаційним фреймворкам. Це дозволяє створювати структуру, утворену освітніми системами країн-членів, кожна з яких має власні моделі і типологію ЗВО. Необхідно наголосити на збереженні відмінностей (поліморфізмі) національних систем ВО, що проявляється у: організації та типології ЗВО, механізмах фінансування ВО і ЗВО, програмах підтримки ЗВО та здобувачів ВО; правилах вступу до

ЗВО; а також у інших аспектах. ВО залишається у компетенції держав-членів. При цьому ЄС виконує координаційну та доповнюючу функцію: надає підтримку, сприяє академічній мобільності та міжнародному співробітництву. ЄС прагне зберігати різноманітність, унікальність і конкурентні переваги національних систем, однак уніфікує певні умови їх функціонування, орієнтує на досягнення певних цілей, вирішення завдань та дотримання спільних пріоритетів. Наприклад, це стосується інклюзивності, якості та гнучкості навчання, підвищення кваліфікації викладачів, запровадження інновацій тощо. Сприяючи конкуренції на рівні ЗВО, ЄС намагається скорочувати розриви між країнами-членами у потенціалі та результатах систем освіти. Це підтверджується дослідженнями Європейської обсерваторії сектору ВО (EHESO) та Eurydice [15; 16; 17; 18]. Слід акцентувати увагу на поступовому розширенні компетенцій ЄС у сфері ВО, що стосується: уніфікації систем забезпечення та оцінки якості, накопичення кредитів, визначення кваліфікацій; впливу на країни-члени щодо цілей, пріоритетів і напрямів розвитку ВО, вирішення її проблем; надання різноманітної, зокрема фінансової, підтримки ЗВО, зокрема через міжнародні програми Erasmus+, Horizon Europe, Digital Europe; подальшого зміцнення освітніх просторів та їх впливу на національні системи; удосконалення механізмів координації, порівняння національних систем і політик; розвитку Європейських університетів, підтримки університетських альянсів, мереж асоціацій та освітніх спільнот. Після пандемії COVID-19 ЄС проводить антикризове управління розвитком ВО, посилюючи фінансову підтримку.

Основними тенденціями розвитку сектору ВО у ЄС є наступні: подальша інтеграція систем ВО країн-членів, уніфікація та гармонізація освітніх стандартів, особливо щодо прозорості, якості та визнання кваліфікацій; постійне удосконалення освітніх програм відповідно до вимог ринку праці, поглиблення зв'язку освіти, науки та інновацій; удосконалення студенто-орієнтованого підходу до навчання, орієнтація на нові компетенції та навички, запровадження гнучких моделей навчання; стале розширення академічної мобільності через програму Erasmus+, спільні навчальні програми та подвійні дипломи; залучення талановитих здобувачів ВО та дослідників із третіх країн; розширення ролі та збільшення внеску ЗВО як учасника екосистем інновацій, активізація досліджень і розробок та участь у Horizon Europe; широкі цифрові трансформації ВО, розвиток онлайн-освіти, EdTech, цифрових освітніх платформ; підвищення рівня цифрових компетенцій; розширення програм STEM, стимулювання навчання дорослих та навчання протягом життя; підвищення рівня інклюзивності ВО, поширення політики рівних можливостей; більш широка фінансова підтримка здобувачів ВО, створення умов для працевлаштування та набуття ними досвіду під час навчання; більший зв'язок освіти із зеленим і цифровим переходом, запровадження принципів Green Deal у навчальні програми; розвиток спеціальностей, пов'язаних зі сталою економікою, зеленою енергетикою, кліматичними технологіями тощо [15; 16; 17; 18].

У контексті поглиблення європейської інтеграції важливою проблемою розвитку ВО у ЄС є значна нерівномірності країн-членів у рівні розвитку цього сектору. Для демонстрації нерівномірності країн ЄС у показниках функціонування сектору ВО може бути використаний кластерний аналіз на основі набору показників: X_1 – Рівень загальних державних видатків на ВО по країнам ЄС, у % від ВВП (2022 р.); X_2 – Державні видатки на освіту на одного здобувача ВО за формулою повної зайнятості у ВО по країнам ЄС, євро (2022 р.); X_3 – Фінансова допомога здобувача ВО у секторі ВО по країнам ЄС, у % від загальних державних видатків (2022 р.); X_4 – Чисельність викладачів та академічного персоналу у секторі ВО по країнам ЄС, осіб (2023 р.); X_5 – Чисельність здобувачів ВО, зарахованих до закладів ВО по країнам ЄС, осіб (2023 р.); X_6 – Чисельність, зарахованих на освітні програми у галузі STEM у ВО по країнам ЄС, на тисячу осіб у віці 20-29 років (2023 р.); X_7 – Частка населення з ВО віком 15-64 роки по країнам ЄС, % (2023 р.); X_8 – Частка населення з ВО віком 25-34 років по країнам ЄС, % (2023 р.); X_9 – Чисельність випускників ВО по країнам ЄС, осіб (2023 р.); X_{10} – Кількість випускників ВО на 1000 жителів населення всього по країнам ЄС (2023 р.); X_{11} – Кількість випускників ВО на 1000 жителів віком 20-29 років по країнам ЄС (2023 р.); X_{12} – Частка випускників ВО за напрямками науки, математики, інформатики, інженерії, виробництва та будівництва, на 1000 осіб населення віком 20-29 років по країнам ЄС (2023 р.). Відповідні дані наведену у табл. 1.

Країни ЄС по даним, наведеним у табл. 1, розподілені на 3 кластери методом *k-means* (метрика – Евклідова відстань), а саме: 1 кластер: Бельгія, Данія, Ірландія, Кіпр, Литва, Люксембург, Нідерланди, Австрія, Фінляндія, Швеція; 2 кластер: Німеччина, Іспанія, Франція, Італія, Польща; 3 кластер: Болгарія, Чехія, Естонія, Греція, Хорватія, Латвія, Угорщина, Мальта, Португалія, Румунія, Словенія, Словаччина.

Кластеризація країн ЄС за показниками розвитку ВО створює аналітичний підхід, дозволяючи групувати держави з подібними характеристиками. Окрім того, виявлення схожих груп країн допомагає зрозуміти, які країни мають схожі масштаби та рівень розвитку систем ВО. Це також спрощує порівняльну оцінку відмінностей між країнами, а також дозволяє виявляти нові закономірності та тренди за рахунок розподілу країн. Кластери можуть показати, які фактори зазвичай діють разом або політика яких країн є більш результативною. Це сприяє стратегічному плануванню та формуванню політики. Результати кластеризації можна використовувати для прогнозування та подальших досліджень. Різниця між кластерами доцільно оцінити на основі розрахунку медіанних значень показників з переліку по кожному кластеру (табл. 2). Кластеризація довела збереження відмінностей між країнами ЄС у показниках функціонування сектору ВО, що зумовлено як природними причинами (розміром країни та економіки), так і рівнем розвитку самої системи ВО. Країни ЄС умовно можна розподілити на кластер «лідерів» (відносно невеликі країни з розвиненим сектором ВО); «послідовників»

(великі за розміром країни з розвиненим сектором ВО) та «аутсайдерів» (відносно невеликі країни з ВО, що розвивається за лідерами).

Таблиця 1

Основні показники, що характеризують функціонування ВО ЄС

	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9	X10	X11	X12
Бельгія	1,55	18190,8	14,6	31960	550999	72,4	39,1	50,0	125754	88,6	77,5	17,2
Болгарія	0,73	3325,4	8,4	20882	221330	94,8	26,7	35,8	45032	81,5	50	16,4
Чехія	0,79	6760,6	1,7	19700	338556	78,4	23,5	33,7	70836	65,9	52,7	16,1
Данія	2,16	28671,2	29,6	26956	298347	92,8	35,5	49,0	83215	106,0	84,3	26,9
Німеччина	1,3	16653,4	18,3	483305	3336119	128,4	28,7	37,9	629920	68,2	53,3	24,2
Естонія	1,06	8897,1	2,9	4413	43852	99,9	36,0	43,5	8832	65,0	42,6	17,2
Ірландія	0,76	14996,8	47,9	11676	242740	110,8	46,6	62,7	95376	157,9	98,2	39,5
Греція	0,97	2318,1	0,9	20240	872882	279,7	29,9	44,5	88153	83,8	59	23,1
Іспанія	1,08	7694,4	13,1	195221	2371854	115,6	37,1	52,0	562100	110,7	79,4	23,5
Франція	1,2	10788,4	8,3	133307	2852670	87,4	37,6	51,9	872854	112,6	97,7	27,6
Хорватія	0,84	3844,5	2,7	19176	158754	107,4	24,9	38,8	32897	77,9	64,9	22,1
Італія	0,87	7990,8	32,3	111316	2217211	93,6	19,2	30,6	511204	86,1	60,1	20,1
Кіпр	0,78	4746	15,8	3669	52936	64,7	46,0	61,6	13075	107,1	62,6	12,0
Латвія	0,65	3620,8	8,3	6986	75368	107,9	34,0	45,1	14058	80,3	50,4	15,6
Литва	0,85	5735,4	8,1	11604	102916	86,7	41,0	57,4	22733	76,6	60,6	18,1
Люксембург	0,43	47562	5,8	1668	7975	24,5	45,7	60,2	2231	25,0	19,1	6,1
Угорщина	0,84	5693,5	9,2	29269	289991	63,6	25,8	30,1	79067	72,9	50,8	15,9
Мальта	1,19	13284,1	13	2592	21120	37,9	30,8	46,2	5833	75,4	51,1	10,7
Нідерланди	1,59	17689,4	23,5	82676	985327	78,9	38,4	54,5	184190	79,3	71	16,1
Австрія	1,78	18193,2	10,9	65425	436100	116,6	33,6	43,5	88480	80,8	49,9	24,6
Польща	0,95	5340,4	7,9	99185	1355620	73	33,2	46,3	401999	102,0	67,9	19,5
Португалія	0,8	4803,3	12,2	47042	428206	110,6	27,1	41,5	95608	85,3	72,2	23,4
Румунія	0,7	3762	8,3	26649	538720	86,3	16,1	22,5	126537	65,7	51	19,0
Словенія	1,11	10320	11,9	9460	79987	110,9	29,8	40,7	16629	77,7	63,5	23,3
Словаччина	0,99	8371	5,5	11828	139694	55,1	25,8	39,8	37008	63,5	51,7	13,0
Фінляндія	1,49	15620,1	9	18110	327673	178	35,7	39,2	63962	98,5	59,7	28,8
Швеція	1,75	26574,1	28,3	39604	475828	109,7	41,9	54,1	89641	71,6	44,5	20,5

Джерело: [19].

Таблиця 2

Медіани основних показників функціонування сектору ВО по кластерам країн ЄС

Показники	Індекс	Кластери		
		1	2	3
Рівень загальних державних видатків на ВО, у % від ВВП	X1	1,52	1,08	0,84
Державні видатки на освіту на одного здобувача ВО за формулою повної зайнятості у ВО, Євро	X2	17940,1	7990,8	4769
Фінансова допомога здобувачам ВО у секторі ВО, у % від загальних державних видатків	X3	15,2	13,1	5,6
Чисельність викладачів та академічного персоналу у секторі ВО, осіб	X4	22533	133307	19438
Чисельність студентів, зарахованих до закладів ВО, осіб	X5	313010	2371854	190042
Чисельність, зарахованих на освітні програми у галузі STEM у ВО, на тисячу осіб у віці 20-29 років	X6	89,75	93,6	97,35
Частка населення з ВО віком 15-64 роки, %	X7	40,05	33,2	28,3
Частка населення з ВО віком 25-34 років, %	X8	54,3	46,3	41,15
Чисельність випускників ВО, осіб	X9	85847,5	562100	38964,5
Кількість випускників ВО на 1000 жителів населення	X10	84,7	102	76,65
Кількість випускників ВО на 1000 жителів віком 20-29	X11	61,6	67,9	50,95
Частка випускників ВО за напрямками науки, математики, інформатики, інженерії, виробництва та будівництва, на 1000 осіб населення віком 20-29 років	X12	19,3	23,5	16,25

Джерело: розраховано автором

Оцінка змін показників проведена по двом їх групам: показники ресурсного забезпечення та показники результативності ВО (по 6 показників). По кожному показнику розраховано середньорічний індекс зростання (I_{CP}) за формулою:

$$I_{CP} = \left(\frac{Y_e}{Y_s} \right)^{\frac{1}{n}}, \quad (1)$$

де Y_s , Y_e – відповідно значення показника у початковому та останньому році періоду, що аналізується; n – кількість років періоду, що аналізується.

Розрахунок середньорічного індексу зростання показників, які характеризуються дає кілька важливих переваг: оцінка темпів змін, що важливо для відстежування динаміки та порівняння країн, які мають різні базові рівні розвитку; виявлення трендів зміни окремих показників, що може свідчити про активний розвиток

сектору ВО; оцінки результативності освітньої політики ЄС та порівняння ефективності освітньої політики країн-членів. Це також дає певні можливості для виявлення проблемних зон, обґрунтування проблем і прогнозування. Результати розрахунків середньорічного індексу зростання по групах показників наведені у табл. 3. Як видно з таблиці, показники ресурсного забезпечення покращились у ряді країн ЄС. Показники результативності ВО також покращились у ряді країн ЄС. Розрахунок медіани середньорічного індексу зростання показників по кожній країні ЄС дав змогу розподілити їх у вигляді схеми (рис. 1).



Рис. 1. Розподіл країн ЄС за зміною показників ресурсного забезпечення та результативності ВО

Проведена оцінка показала, що у більшості країн ЄС погоджено змінюються показники ресурсного забезпечення та показники результативності ВО. У Болгарії, Естонії, Кіпрі, Латвії, Мальті, Польщі та Фінляндії не покращилися показники ресурсного забезпечення, проте покращилися показники результативності ВО, що також є позитивним. У Чехії, Литві та Словаччині спостерігається збільшення і показників ресурсного забезпечення, і показників результативності ВО, що є найбільш негативним. В цілому підтверджено позитивну динаміку зміни параметрів функціонування сектору ВО у ЄС.

Імперативами розвитку ВО у ЄС є: 1) забезпечення економічного розвитку та реалізації політик ЄС; 2) підвищення конкурентоспроможності економік держав-членів та всього ЄС, зміцнення їх позицій у світі; 3) підтримка наукового та інноваційного лідерства ЄС у світовій економіці; 4) збереження провідних політичних та культурних позицій Європи; 5) забезпечення зеленого переходу та сприяння подоланню глобальних загроз; 6) загальне підвищення рівня добробуту населення та зменшення соціальної нерівності. Подальший розвиток ВО у ЄС передбачає консолідацію країн-членів у цій сфері, що досягається насамперед на основі: гармонізації та уніфікації стандартів у ВО; посилення інтернаціоналізації ВО, розвитку транснаціональної освіти та академічної мобільності; активізації міжнародного співробітництва у цій сфері [15; 16; 17; 18].

Таблиця 3

**Результати розрахунків середньорічного індексу зростання показників ресурсного забезпечення та результативності ВО по країнам ЄС
(X1, X2, X3 – 2022/2014 рр.; решта – 2023/2015 рр.)**

	Показники ресурсного забезпечення							Показники результативності						
	X1	X2	X3	X4	X5	X6	Медіана	X7	X8	X9	X10	X11	X12	Медіана
Бельгія	1,005	1,035	0,994	1,014	1,011	1,031	1,013	1,023	1,019	1,014	1,013	1,012	1,033	1,017
Болгарія	1,005	1,127	0,937	0,984	0,971	1,018	0,995	1,013	1,015	0,959	1,019	0,996	1,015	1,014
Чехія	0,998	1,100	0,974	1,022	0,981	1,000	0,999	1,022	1,010	0,960	0,985	0,996	0,992	0,994
Данія	0,990	1,038	0,985	1,017	0,994	1,011	1,003	1,020	1,016	1,014	1,004	1,007	1,036	1,015
Німеччина	1,003	1,025	0,995	1,025	1,014	1,014	1,014	1,024	1,031	1,018	1,025	1,019	1,021	1,023
Естонія	0,957	1,067	0,869	0,989	0,972	1,007	0,981	1,015	1,015	0,979	1,013	0,993	1,013	1,013
Ірландія	0,963	1,048	1,120	1,030	1,016	1,013	1,023	1,023	1,019	1,039	1,035	1,026	1,036	1,031
Греція	1,051	1,036	0,975	1,035	1,030	1,043	1,036	1,021	1,013	1,032	1,048	1,037	1,038	1,035
Іспанія	1,015	1,025	1,018	1,028	1,024	1,015	1,021	1,018	1,030	1,031	1,029	1,023	1,006	1,026
Франція	0,995	0,996	0,997	1,019	1,021	1,013	1,005	1,027	1,019	1,017	1,018	1,019	1,014	1,019
Хорватія	1,005	1,053	1,038	1,022	0,997	1,026	1,024	1,028	1,029	0,988	1,013	1,014	1,035	1,021
Італія	1,011	1,017	1,039	1,027	1,025	1,032	1,026	1,027	1,025	1,041	1,050	1,042	1,051	1,042
Кіпр	0,960	0,971	0,945	1,028	1,045	1,035	0,999	1,030	1,015	1,064	1,081	1,057	1,023	1,044
Латвія	0,933	1,001	0,999	1,003	0,984	1,044	0,999	1,024	1,015	0,976	1,030	1,006	1,024	1,020
Литва	0,946	1,061	1,018	0,985	0,962	1,000	0,993	1,027	1,006	0,957	0,995	0,984	0,997	0,996
Люксембург	0,979	1,019	0,977	1,101	1,018	1,040	1,019	1,033	1,023	1,042	1,020	1,023	1,076	1,028
Угорщина	1,011	1,086	0,949	1,042	0,993	0,999	1,005	1,027	0,992	1,018	1,035	1,037	1,034	1,031
Мальта	0,959	1,008	0,980	1,059	1,060	0,980	0,994	1,056	1,047	1,050	1,025	1,001	0,956	1,036
Нідерланди	0,992	1,019	0,968	1,035	1,020	1,029	1,020	1,029	1,024	1,027	1,015	1,016	1,037	1,026
Австрія	0,999	1,034	1,030	1,009	1,003	1,008	1,009	1,023	1,015	1,007	1,010	1,014	1,015	1,015
Польща	0,973	1,062	0,953	1,002	0,975	0,984	0,980	1,039	1,009	0,969	1,008	0,996	0,988	1,002
Португалія	0,984	1,006	0,969	1,048	1,030	1,026	1,016	1,034	1,028	1,031	1,031	1,039	1,029	1,031
Румунія	1,004	1,085	1,027	0,995	0,999	1,025	1,015	1,009	0,984	0,993	1,028	1,022	1,031	1,016
Словенія	1,007	1,079	0,994	1,036	0,992	1,008	1,008	1,014	1,000	0,986	1,000	1,009	1,020	1,005
Словаччина	1,003	1,068	0,890	0,990	0,966	1,002	0,996	1,040	1,030	0,939	0,974	0,980	0,970	0,977
Фінляндія	0,964	0,981	0,946	1,025	1,010	1,022	0,991	1,001	0,997	1,015	1,021	1,012	1,025	1,014
Швеція	0,987	0,998	1,012	1,019	1,013	1,026	1,009	1,026	1,019	1,017	1,024	1,022	1,037	1,023

Джерело: розраховано автором.

Основними напрямками забезпечення перспективного розвитку ВО у ЄС є: зміцнення Європейського освітнього простору та простору ВО; реалізація пріоритетів (якості, рівності, інклюзії, мобільності тощо) та

досягнення цільових індикаторів ЄС; підвищення доступності і гнучкості навчання, розширення можливостей академічної мобільності; перехід до європейського ступеня; удосконалення освітніх стандартів; розширення «зеленої», цифрової та STEM-освіти; посилення зв'язку освіти з інноваціями в економіці; нарощування обсягів фінансування ВО, особливо у країнах, що відстають; створення Європейських університетів, альянсів і мереж ЗВО; інтенсифікація цифровізації ВО; збільшення рівня працевлаштування випускників; посилення культурного виміру ВО. Передбачено нарощування потенціалу національних систем ВО та ЗВО, розширення ролі закладів ВО в інноваційних системах та економіці в цілому. Основними вимогами залишається підвищення якості ВО, її відповідності вимогам ринку праці та сучасним технологічним змінам. Все це має здійснюватися на фоні підвищення рівня глобальної конкурентоспроможності ВО та її просування у світі [15; 16; 17; 18].

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Розвиток ВО у ЄС відбувається у межах глобальних трендів та має регіональну специфіку. ЄС визначив широкий спектр цілей та завдань щодо розвитку ВО. У межах усіх заходів освітньої політики він сприяє інтернаціоналізації та міжнародному співробітництву у цій сфері. Ринок освітніх послуг ЄС характеризується специфічним конкурентним середовищем, яке слід розглядати у зовнішньому та внутрішньому вимірах. Завдяки уніфікації рамкових умов освітньої діяльності ЄС стимулює конкуренцію, яка разом зі співробітництвом є чинником розвитку ВО. Разом із тим розвиток ВО, насамперед, залишається у компетенції національних урядів. ЄС доповнює національні заходи у сфері ВО та підтримує цей сектор, поступово розширюючи свої компетенції. Основними тенденціями розвитку сектору ВО у ЄС є подальша інтеграція систем ВО країн-членів, удосконалення освітніх програм, розширення академічної мобільності та посилення ролі закладів ВО у інноваційній екосистемі. У контексті поглиблення європейської інтеграції важливою проблемою розвитку ВО є значна нерівномірність країн-членів за рівнем розвитку цього сектору, що підтверджується результатами кластерного аналізу. При цьому у більшості країн ЄС спостерігається погоджена зміна показників ресурсного забезпечення та результативності ВО. Цей процес забезпечується спільними імперативами та напрямками розвитку ВО, які реалізує ЄС у заходах освітньої політики, яку передбачається дослідити у перспективі.

Література

1. Bouhaje M., Meftteh H., Ben Ammar R. Higher education and economic growth: the importance of innovation. *Atlantic Review of Economics: Revista Atlántica de Economía*. 2018. Vol. 1, No. 2. URL: <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=6525858>.
2. Козик В. В., Селюченко Н. Є. Вища економічна освіта і потреби сучасного ринку праці. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. 2024. Т. 6, № 1. С. 215–224. DOI: <https://doi.org/10.23939/smeu2024.01.215>.
3. Arredondo-Trapero F. G., Guerra-Leal E. M., Kim J., Vázquez-Parra J. C. Competitiveness, quality education and universities: the shift to the post-pandemic world. *Journal of Applied Research in Higher Education*. 2024. Vol. 16, No. 5. P. 2140–2154. DOI: <https://doi.org/10.1108/JARHE-08-2023-0376>.
4. Abramowitz K., Fischman W., Gardner H. Higher education in the twenty-first century: what's the mission? *Daedalus*. 2024. Vol. 153, No. 2. P. 301–315. DOI: https://doi.org/10.1162/daed_a_02082.
5. Піфко О. О. Глобальні тренди у вищій освіті: перспективи розвитку та модернізації вітчизняної політики. *Правова держава*. 2023. № 52. С. 42–47. DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2023.52.291721>.
6. Artyukhova N., Vorontsova A., Artyukhov A., Yehorova Y., Vasić S., Rubanov P., Vasylieva T. Analysis of trends in the structure of higher education market of European countries. *Knowledge and Performance Management*. 2024. Vol. 8, No. 2. P. 91–108. DOI: [https://doi.org/10.21511/kpm.08\(2\).2024.08](https://doi.org/10.21511/kpm.08(2).2024.08).
7. Marshall S., Blaj-Ward L., Dreamson N., Nyanjom J., Tani Bertuol M. The reshaping of higher education: technological impacts, pedagogical change, and future projections. *Higher Education Research & Development*. 2024. Vol. 43, No. 3. P. 521–541. DOI: <https://doi.org/10.1080/07294360.2024.2329393>.
8. Stukalo N., Lytvyn M. Towards sustainable development through higher education quality assurance. *Education Sciences*. 2021. Vol. 11, No. 11. Article 664. DOI: <https://doi.org/10.3390/educsci11110664>.
9. Kromydas T. Rethinking higher education and its relationship with social inequalities: past knowledge, present state and future potential. *Palgrave Communications*. 2017. Vol. 3. Article 1. DOI: <https://doi.org/10.1057/s41599-017-0001-8>.
10. Radó P. *The Adaptability of Education Systems to Future Challenges in Context: An Analytical Framework*. Working Paper Series 2020/1. Budapest : Central European University, Center for Policy Studies, 2020. URL: <https://cps.ceu.edu/sites/cps.ceu.edu/files/attachment/publication/3209/cps-working-paper-educ-future-challenges-context-2020.pdf>.
11. Moser P., Feiel S., Kircher V. The (R)Evolution of European Education Policy: European Higher Education Alliances. *BHM Berg- und Hüttenmännische Monatshefte*. 2022. Vol. 167, No. 10. P. 457–461. DOI: <https://doi.org/10.1007/s00501-022-01276-6>.

12. Galán-Cubillo E., Serrano-Cobos J., López-Navarrete A. J. Understanding European Universities Initiative as the limestone to cement Europe together: a review of existing literature. *Policy Futures in Education*. 2025. Vol. 23, No. 3. P. 621–641. DOI: <https://doi.org/10.1177/14782103241287579>.
13. Антонюк В. П. Інтеграція вищої освіти України в Європейський освітній простір для розвитку людського капіталу. *Журнал європейської економіки*. 2021. Т. 20, № 3 (78). С. 573–595. URL: <https://jeej.wunu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/1554>.
14. Ivanenko N., Boiko A., Fedorchuk L., Panchenko I., Marieiev D. Development of educational policy in Ukraine in the context of European integration and digital transformation. *Revista Eduweb*. 2023. Vol. 17, No. 2. P. 296–305. DOI: <https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2023.17.02.25>.
15. European Commission. *European Education Area*. URL: <https://education.ec.europa.eu> (дата звернення: 12.10.2026).
16. European Higher Education Area. *Official Website of the European Higher Education Area*. URL: <https://ehea.info> (дата звернення: 12.10.2026).
17. European University Association. *Official Website*. URL: <https://www.eua.eu> (дата звернення: 12.10.2026).
18. European Commission. *Erasmus+: EU Programme for Education, Training, Youth and Sport*. URL: <https://erasmus-plus.ec.europa.eu> (дата звернення: 12.10.2026).
19. Eurostat. *Education and Training Database*. European Commission. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/education-and-training/database> (дата звернення: 12.10.2026).

References

1. Bouhajib, M., Mefteh, H., & Ben Ammar, R. (2018). Higher education and economic growth: The importance of innovation. *Atlantic Review of Economics: Revista Atlántica de Economía*, 1(2). <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=6525858>
2. Kozyk, V. V., & Seliuchenko, N. Ye. (2024). Vyscha ekonomichna osvita i potreby suchasnoho rynku pratsi [Higher economic education and the needs of the modern labor market]. *Management and Entrepreneurship in Ukraine: The Stages of Formation and Problems of Development*, 6(1), 215–224. <https://doi.org/10.23939/smeu2024.01.215> [in Ukrainian].
3. Arredondo-Trapero, F. G., Guerra-Leal, E. M., Kim, J., & Vázquez-Parra, J. C. (2024). Competitiveness, quality education and universities: The shift to the post-pandemic world. *Journal of Applied Research in Higher Education*, 16(5), 2140–2154. <https://doi.org/10.1108/JARHE-08-2023-0376>
4. Abramowitz, K., Fischman, W., & Gardner, H. (2024). Higher education in the twenty-first century: What's the mission? *Daedalus*, 153(2), 301–315. https://doi.org/10.1162/daed_a_02082
5. Pifko, O. O. (2023). Hlobalni trendy u vyshehii osviti: Perspektyvy rozvytku ta modernizatsii vitchyznanoi polityky [Global trends in higher education: Prospects for the development and modernization of domestic policy]. *Pravova Derzhava*, (52), 42–47. <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2023.52.291721> [in Ukrainian].
6. Artyukhova, N., Vorontsova, A., Artyukhov, A., Yehorova, Y., Vasić, S., Rubanov, P., & Vasylieva, T. (2024). Analysis of trends in the structure of higher education market of European countries. *Knowledge and Performance Management*, 8(2), 91–108. [https://doi.org/10.21511/kpm.08\(2\).2024.08](https://doi.org/10.21511/kpm.08(2).2024.08)
7. Marshall, S., Blaj-Ward, L., Dreamson, N., Nyanjom, J., & Tani Bertuol, M. (2024). The reshaping of higher education: Technological impacts, pedagogical change, and future projections. *Higher Education Research & Development*, 43(3), 521–541. <https://doi.org/10.1080/07294360.2024.2329393>
8. Stukalo, N., & Lytvyn, M. (2021). Towards sustainable development through higher education quality assurance. *Education Sciences*, 11(11), Article 664. <https://doi.org/10.3390/educsci11110664>
9. Kromydas, T. (2017). Rethinking higher education and its relationship with social inequalities: Past knowledge, present state and future potential. *Palgrave Communications*, 3, Article 1. <https://doi.org/10.1057/s41599-017-0001-8>
10. Radó, P. (2020). *The adaptability of education systems to future challenges in context: An analytical framework* (Working Paper Series No. 2020/1). Center for Policy Studies, Central European University. <https://cps.ceu.edu/sites/cps.ceu.edu/files/attachment/publication/3209/cps-working-paper-educ-future-challenges-context-2020.pdf>
11. Moser, P., Feiel, S., & Kircher, V. (2022). The (R)Evolution of European Education Policy: European Higher Education Alliances. *BHM Berg- und Hüttenmännische Monatshefte*, 167(10), 457–461. <https://doi.org/10.1007/s00501-022-01276-6>
12. Galán-Cubillo, E., Serrano-Cobos, J., & López-Navarrete, A. J. (2025). Understanding European Universities Initiative as the limestone to cement Europe together: A review of existing literature. *Policy Futures in Education*, 23(3), 621–641. <https://doi.org/10.1177/14782103241287579>
13. Antoniuk, V. P. (2021). Intehratsiia vyshchoi osvity Ukrainy v Yevropeyskyi osvitnii prostir dlia rozvytku liudskoho kapitalu [Integration of Ukrainian higher education into the European Higher Education Area for human capital development]. *Journal of European Economy*, 20(3), 573–595. <https://jeej.wunu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/1554> [in Ukrainian].
14. Ivanenko, N., Boiko, A., Fedorchuk, L., Panchenko, I., & Marieiev, D. (2023). Development of educational policy in Ukraine in the context of European integration and digital transformation. *Revista Eduweb*, 17(2), 296–305. <https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2023.17.02.25>
15. European Commission. (n.d.). *European Education Area*. Retrieved October 12, 2026, from <https://education.ec.europa.eu>
16. European Higher Education Area. (n.d.). *Official website of the European Higher Education Area*. Retrieved October 12, 2026, from <https://ehea.info>
17. European University Association. (n.d.). *Official website*. Retrieved October 12, 2026, from <https://www.eua.eu>
18. European Commission. (n.d.). *Erasmus+: EU programme for education, training, youth and sport*. Retrieved October 12, 2026, from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu>
19. Eurostat. (n.d.). *Education and training database*. European Commission. Retrieved October 12, 2026, from <https://ec.europa.eu/eurostat/web/education-and-training/database>